Samenvatting van de cursus C.6-8: Soloviev – Kosmologie

De cursus behandeld de filosofie, kosmologie en theologie van de Russische filosoof, dichter en mysticus Vladimir Sergejevitsj Soloviev (1853–1900). Soloviev geldt binnen de geschiedenis van de wijsbegeerte als een "Platonieker in volle 19e eeuw" die het christelijk platonisme actualiseerde en een synthese zocht tussen westerse filosofie, de oosters-orthodoxe traditie en natuurwetenschap.

1. Levensloop en Intellectuele Ontwikkeling van Soloviev

Geloofscrisis en Oplossing: Soloviev groeide op in een vroom gezin als zoon van de bekende historicus Sergius Soloviev. Op veertienjarige leeftijd doormaakte hij een heftige geloofscrisis waarin hij vrome gebruiken afzwoer en zich verdiepte in Duitse materialisten (zoals Feuerbach) en Franse rationalisten (zoals Renan). Via de filosofie van Spinoza, wiskunde en natuurwetenschappen vond hij echter de weg terug naar het geloof, het Absolute en de geestelijke waarden van het Russische volk.

Kritiek op de Westerse Filosofie: In 1874 verdedigde de eenentwintigjarige Soloviev zijn doctoraat over "De crisis van de westerse filosofie". Hij toonde aan hoe zowel het westerse idealisme en subjectivisme (van Descartes tot Hegel) als het empirisme (van Bacon tot Mill) noodzakelijk uitmondden in een schaalverschralend positivisme en nihilisme.

Conflict met Oksidentalisten en Slavofielen: Soloviev kwam in conflict met de Oksidentalisten (die het Westen blind naäapten) en met de extreme Slavofielen (die elk niet-Russisch idee afwezen). Soloviev verdedigde daarentegen een universalisme: in Christus zijn alle volkeren en culturen één.

Uitschakeling en Menselijke uitstraling: Na de moord op Tsaar Alexander II (1881) riep Soloviev de nieuwe tsaar op om christelijke genade te tonen en de moordenaars niet te executeren. Dit leidde tot een levenslang universitair spreekverbod. Desondanks maakte zijn persoonlijkheid diepe indruk door zijn deemoed, uitstraling ("aura") en zorg voor mislukkelingen en armen.

Mystiek en Sofiologie: Soloviev's denken werd gedragen door mystieke ervaringen van de kosmische samenhang en de goddelijke Wijsheid (Hagia Sophia / Logos). In zijn werk "Drie ontmoetingen" beschreef hij hoe hij in de Egyptische woestijn bij Caïro de goddelijke Wijsheid aanschouwde als een vrouwelijke lichtgestalte die hem de alomvattende eenheid van het heelal openbaarde.

2. Christelijk en Filosofisch Realisme

Soloviev's denkwijze is geworteld in het Oosters-Russisch Christelijk Realisme. Waar het westerse denken filosofie, wetenschap en geloof strikt gescheiden heeft, integreren oosterse denkers alle vakwetenschappen vanuit het Bijbels-christelijke geloof.

Bijbels Dynamisme en Catharsis: Aan de hand van het evangelieverhaal van de bloedvloeiende vrouw (Markus, Mattheüs, Lukas) verduidelijkt de cursus het begrip christelijk realisme. Het menselijk handelen en geloof (fideïsme) werken samen (synergie) met de goddelijke levenskracht (dunamis) die uit Christus stroomt. *Jezus vernietigt de natuurlijke of paranormale magische patronen niet, maar zuivert ze van binnenuit (catharsis) en verheft ze tot het bovennatuurlijke vlak.*

Trinitair Leven: De goddelijke levenskracht stroomt Trinitair: de Vader is de ontspringende oerbron, de Zoon de opvangschaal en de Heilige Geest de uitstroming in de schepping.

Liturgische Ideatie: De Byzantijnse liturgie is geen loutere verbeelding of nominalistisch symboolspel. Zij is een icoon van de hemelse liturgie en maakt heilshistorische gebeurtenissen (theofanie) tastbaar tegenwoordig. Zo wordt bij de intrede met het Evangelieboek Christus als de ongeschapen Heelalwijsheid (Logos) fysiek te midden van de gelovigen vereerd.

3. Tellurische Religie en Kosmische Verwantschap

Een belangrijk thema in de cursus is de tellurische (chthonische of aardgebonden) dimensie van de Russische vroomheid.

Moeder Aarde en Kerstening: De traditionele Russische boer vereerde “de vochtige aarde” als een levende, barmhartige moeder die de mens voedt, kwalen geneest en de menselijke zonden meedraagt. Deze heidense onderlaag werd in de volksreligie gekerstend en gekoppeld aan de verering van Maria (Theotokos). Zonde wordt hier niet individualistisch gezien, maar als een bezoedeling van de gehele kosmos.

Vergoddelijking van de Kosmos: Sedert de menswording (incarnatio) van Christus in de schoot van Maria is niet alleen de mens, maar de gehele schepping (planten, dieren en de anorganische materie) opgenomen in een beweging naar Christus toe (Rom. 8:19-24).

Het Jezusgebed over de Schepping: Door het uitspreken van de naam van Jezus over natuurdingen en medemensen (ook zondaars of misdadigers) wordt hun oorspronkelijke waardigheid en vergoddelijkingspotentieel (theosis) onthuld.

4. Historiosofie en Voorlopers van Soloviev

Soloviev's kosmologie bouwt voort op de 19e-eeuwse Russische historiosofie (geschiedfilosofie), die nadacht over het bijzondere lot van Rusland, het christelijk universalisme en de verhouding tot West-Europa.

Voorlopers: Denkers zoals Skovoroda (die Christus als de wezenswetmatigheid van de kosmos zag), Tsjadaäev (die het christendom opvatte als een actieve kosmische energie die de mensheid verenigt), Chomiakov (kopstuk van de Slavofielen) en Belinski (die het geheim van de geschiedenis in de eenheid van Kruispasen en Verrijzenispasen legde) effenden de weg.

Christelijk Humanisme en Godmenselijkheid: Soloviev synthetiseerde deze stromingen tot de idee van het Godmensdom (Enanthropèsis Theou / theiosis anthropou). Hij verdedigde een “Christelijk Humanisme”: de moderne maatschappelijke bevrijding en emancipatie van de mens zijn – vaak onbewust – noodzakelijke voorwaarden voor de verwezenlijking van de volle Godmenselijkheid.

5. Soloviev's Kosmologie: De Vijf Rijken

Het kernstuk van Soloviev's kosmologie is de indeling van de werkelijkheid in vijf rijken, geordend volgens een hiërarchie van stijgende volwaardigheid:

1. Het Anorganische Rijk (Minerale Natuur): Zinnebeeld van de bestaanswijze zonder innerlijke verandering (“de steen bestaat”). Het biedt de nodige materiële bodem of biotoop voor het volgende leven.

2. Het Plantaardige Rijk: Bestaat én leeft (“onbewuste, onbeweeglijke dromen”). Kenmerkt zich door een actieve gerichte relatie tot warmte, licht en vocht.

3. Het Dierlijke Rijk: Bestaat, leeft én bezit een natuurlijk omgevings- en tijdsbewustzijn. Dieren vertonen doelmatige bewegingen, mimiek, geluidstaal en geheugen.

4. Het Menselijke Rijk (De Natuurlijke Mens): Bestaat, leeft, is bewust én omvat de geest (logos). De mens beschikt over de rede, taal, abstracte begrippen, cultuurhistorisch geheugen en een ethische natuur die blijkt uit schaamte, medemenselijkheid en eerbied. De mens vat de zin van het leven volgens ideeën.

5. Het Pneumatische Rijk (De Vergoddelijkte Mensheid / Godsrijk): De mens die bewogen wordt door Gods Geest (pneuma) en deelneemt aan de goddelijke natuur. Dit is het eindpunt van de scheppings- en heilsontwikkeling.

Wetten van de Scheppingsevolutie

Onherleidbaarheid: Een hoger rijk bouwt op het lagere voort als materiële voorwaarde (biotoop), maar is er absoluut niet toe herleidbaar. Het lagere bezit niet de kwalitatieve meerwaarde om het hogere uit zichzelf "voort te toveren".

Apocalyptische Wending: Aan het einde van zijn leven (1898) kreeg Soloviev oog voor het doordringende, maatschappelijk actieve kwaad en de figuur van de Boze Antichrist. Hij zag in dat het volle Godsrijk niet via een rimpelloze menselijke vooruitgang tot stand komt, maar pas na een drastische Apocalyps en de algemene verrijzenis.

6. Theologisch Idealisme en Scheppingsevolutie

Soloviev herstelt het platonische ideocentrisme binnen een christelijk kader:

Eeuwige Ideeën in de Drie-eenheid: Wat in de biologische en kosmische evolutie als "nieuw" tevoorschijn treedt, bestaat ontologisch reeds van alle eeuwigheid als idee in de Geest van de Drie-ene God.

Biologie versus Ontologie: Biologisch verschijnen hogere vormen na lagere vormen in de tijd; ontologisch gaan de hogere ideeën vooraf. De materiële evolutie verschaft slechts de gunstige omstandigheden waarin de goddelijke ideeën vorm kunnen aannemen in de schepping.

Conclusie

Cursus C.6-8 toont Soloviev als een denker die de kloof tussen geloof, filosofie en natuurwetenschap overbrugt. Zijn kosmologie schetst het heelal als een dynamisch, doelgericht proces waarin de materie via de menswording van Christus en de werking van de Heilige Geest trapsgewijs wordt getransformeerd tot het volle Godmensdom.